

Стеф'юк (Олещук) Іванна Іванівна — кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини

«ЩАСЛИВЕЦЬ-АКАДЕМІК»: ДЕЩО ПРО СПІВПРАЦЮ І СВІТОГЛЯДНУ СПІВЗВУЧНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА ТА МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

9 травня 2021 року виповнилося 150 років від дня народження Володимира Гнатюка — академіка АН України, члена наукових товариств Німеччини, Австрії та Швеції, упорядника майже 60-ти томів етнографічних збірок, фольклориста, літературознавця. Без цієї поста-ті неможливо уявити української гуманітаристики. Секретар Науково-го товариства мені Тараса Шевченка (з 1899) і голова етнографічної комісії при цій же установі (з 1916), член ВУАН. Займався діалектоло-гією та історією української мови, фольклористикою, один з перших професійних українців. Саме він вивів українську етнографію на європейський рівень, багато спричинився і до розроблення фолькло-ристичної методології. Його численні експедиції Галичиною, Букови-ною, Закарпаття дали наступним поколінням унікальні збережені ар-тефакти словесності.

Завдяки його точним записам і науковим коментарям усі етног-рафічні матеріали можна вважати архівами світового рівня, більше того — він особисто розробив методологію запису фольклорних тек-тів (питальники, анкети, класифікатори тощо) так, аби ними міг ско-ристати кожен, хто захоче вивчати словесність. Він одним із перших вивчав «закриту» сторінку української історії — творчу спадщину лірників.

Іван Франко називав його «щасливцем» через те, що Володимир Гнатюк збирав і відкривав світові унікальні скарби української тради-ційної культури. І констатував: Володимир Гнатюк — непереверше-ний у фольклористиці. А ще Іван Франко тепло називав Гнатюка «один подолянин» через те, що неодноразово відчував турботу і опіку цього чоловіка у своїй творчій долі. По-перше, саме Володимир Гна-тюк спричинився до організації ювілею 25-річної діяльності Івана Франка. По-друге — послідовно сприяв публікаціям Івана Франка там, де це було потрібно.

Як згадує Тарас Франко у праці «Приятелювання з Іваном Франком: спогади про Володимира Гнатюка», «за намовою» Гнатюків родина Франків уперше відвідала спочатку Косів, а відтак Криворівню в 1899 році. Про Косів згадує так: «Зараз по ювілею мама на запрошення Михайла Павлика й за намовою Гнатюка вирішила поїхати з дітьми в Карпати до Косова, в гніздо Павликів. Замешкали ми в гуцульській хаті Печижаків (де народився Павлик, а тепер є народний музей). Одну половину хати займали газди, в другій — тіснилися ми. Гнатюкова дружина Олена, імпозантна красуня, блондинка, з трьома дітьми жила деінде. Приходили Гнатюки з дітьми в погодні дні. Ми бавилися тоді на просторій галявині, що колись, певно, належала монастиреві. Ми бігали, перекидалися словами і м'ячем» [6].

Криворівня же стає справжнім місцем сили для митців. Ці вакації переросли в експедиції, у яких між записами Франко набирався сили в гуцульських лісах, а Гнатюк романтично розглядав гори у лорнет і пізнавав їх душу. До слова, саме він «охрестив» Криворівню «українськими Атенами», як українська еліта називає це унікальне селище і досі. Володимир Гнатюк досить легко і гармонійно спілкувався гуцульським діалектом, який вивчив спеціально.

До слова сказати, як діалектолог він закликав зберігати «золоту середину» в питанні діалектів: «Кожний народний говір, хоч би який багатий сам для себе, є занадто бідний для висловлення всіх думок нинішнього культурного чоловіка. Літературна мова мусить мати все, що найкраще в народних говорах» [2].

Продовжуючи тему творчих взаємин Володимира Гнатюка та Івана Франка, варто зауважити, що Іван Якович був навіть хрещеним батьком для його сина Степана, а за хрещену матір була дружина Михайла Грушевського Марія. Роман Горак описав «83 запис у метричній книзі новонароджених церкви Успення Пресвятої Діви Марії у Львові.., який сповіщає, що 25 грудня 1901 року народився, а 28 квітня 1902 року був охрещений іменем Стефана син доктора Володимира Гнатюка, секретаря Наукового Товариства ім. Т. Шевченка... Хресним батьком новонародженого Стефана був Іван Франко, який у належній графі поставив свій підпис, а на запитання метрики про соціальний стан відповів — літератор» [5].

Івана Франка та Володимира Гнатюка поєднувала щира дружба, а ще — спільна вдача: обидва титанічно працювали, аби все українське популяризувати і вивчати на найвищому рівні.

Володимир Гнатюк став спорідненою душею для Івана Франка, який згодом, бачачи чистий і сильний ентузіазм фольклориста, скаже: «Щасливець». Іван Франко став хрещеним батьком для одного із синів Гнатюка, а Гнатюк став щирим і вірним покровителем творчої долі Франка. Як згадує А. Крушельницький, саме через послідовну підтримку Франка у В. Гнатюка були проблеми з владою, але він на те не зважав.

Творче спілкування поєднувало також Володимира Гнатюка та Марка Черемшину. Марко Черемшина ставився до Володимира Гнатюка з пієтетом, до порад беззаперечно дослухався. У одному з листів Черемшини читаємо: "Вволяючи Вашу волю, я залучую тут змінений текст того "перченого" місця з оповідання". Який саме твір Марка Черемшини "не відразу пройшов цензуру"? Мова йде про новелу «Бодай їм путь пропала!», яка вперше опублікована у «Літературно-науковому віснику» 1923 року.

Йому ж, панові Гнатюкові, Черемшина озвучує те, що тривожить його серце найбільше: про те, як мучиться Володимир Самійленко у його домі через безвихідь, про власні родинні проблеми, а також про те, що 1925 року Марко Черемшина мав серйозні проблеми з владою і проти нього почалися слідчі дії.

У 1926 році у своєму останньому листі до Володимира Гнатюка Черемшина по правді зізнається: його вкрай стривожила вістка про його проблеми зі здоров'ям. ...Володимир Гнатюк помер того ж таки, 1926 року, а Марко Черемшина — через рік..

Михайло Голинський у «Спогадах» пише, що Марко Черемшина часто відвідував Володимира Гнатюка, і в знак особливої шани дарував йому червоні троянди. Розмови двох поціновувачів фольклору завжди були довгими, душевними і змістовними. Марко Черемшина захоплювався фольклором і записував його, будучи учнем Коломийської гімназії і належачи до таємного кружка, одним з цілей якого був збір усної народної словесності. Збирався написати працю про духовні традиції Гуцульщини, ця книга мала бути змістовним продовженням знаменитої «Гуцульщини» В. Шухевича. Проте ні її рукопис, ні матеріали до неї, на жаль, не збереглися.

Враховуючи те, що сам Черемшина виховувався у доволі «етнографічному» середовищі, тобто сам був носієм традиційної культури, він дещо кокетує з читачем, коли каже в автобіографії, що таких матеріалів ніколи не збирав: «Етнографічних матеріалів я не збирав, бо сам

був тим матеріалом, пересякнувши наскрізь народними піснями та казками із самого малку. Я виріс серед співанок, та казок, та сопілок, вдихав їх в себе і віддихав ними» [7]. Очевидно, мається на увазі, що він не студіював окремо етнографії, не вивчав стороннім поглядом дослідника, бо, як він сам же далі пояснює, це було абсолютно природне для нього середовище.

Роль діалектів у живій системі літературної мови, традиційна культура, література — ось ці точки світоглядного суголосся Володимира Гнатюка та Марка Черемшини, які, на нашу думку є важливими для аналізу.

Яким запам'ятався Володимир Гнатюк сучасникам? Людина-душа з відмінним почуттям гумору. Через виразну зовнішність у сільських експедиціях Володимира Гнатюка часто сприймали за еміграційного агента і просили ... продати їм шіф-карту до Бразилії. Іноді сприймали за шпигуна. А потім розуміли, що перед ними — найщиріший друг усього українського.

Він же і навчив селян цінувати традиційну культуру — їм спочатку насправду не вірилося, що «такий пан» прийшов записувати пісні і обряди. Голос мав він тихий і делікатний, і безкомпромісним робився переважно лиш від однієї теми — коли чув, що українське — то щось другорядне. Зрештою, хто би і сьогодні мав сумніви — літературознавчі та мистецтвознавчі праці Володимира Гнатюка є доброю панацеєю від того.

Ще з дитинства мав феноменальну пам'ять і через кілька років слово в слово міг повторити казку, вислухану колись від діда чи мами. Багато і спрагло вчився, фактично усе своє життя, а коли натрапляв на казку чи пісню, якої не чув раніше — радів, як мала дитина, аж світився. Можливо тому Іван Франко, такий уважний до характерів і постатей, бачачи Гнатюка в роботі, констатував: «щасливець»...

Література

1. Голинський М. Спогади / Упорядкув., комент., прим.: Г. Тихобаєва, І. Криворучка, Д. Білавич; Львів: АПРІОПІ, 2006. 616 с., 20 с., іл.
2. Наша школа. Львів-Чернівці, 1913. Зош. 6. С. 340-341.
3. Стеф'юк І. І. Володимир Самійленко: письменник, чиєї внутрішньої біографії не знає ніхто [Електронний ресурс] / Іванна Іванівна Стеф'юк. *Золота пектораль*. 2020. Режим доступу до ресурсу:

<https://zolutapektoral.te.ua/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0.../>.

4. Феноменально щасливий збирач. *Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка*. Київ, 1971. С. 5–30.
5. Федорак Н. Франко хресним батьком: знахідка з Криворівні [Електронний ресурс] / Назар Федорак. *Франко: Наживо (авторський проект Наталі і Богдана Тихолозів. 2016*. Режим доступу до ресурсу: <https://frankolive.wordpress.com/.../%D1%84%D1%80%D0.../...>
6. Франко Т. І. Приятелювання з Іваном Франком [Електронний ресурс] / Тарас Іванович Франко. *Франко: Наживо (авторський проект Наталі і Богдана Тихолозів. — 2021*. Режим доступу до ресурсу: <https://frankolive.wordpress.com/.../%d0%b2%d0%be%d0.../....>
7. Черемшина Марко. Твори в двох томах. Київ: Наукова думка, 1974.
8. Шеремета О. М. Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця ХІХ – початку ХХ століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2003. Арк. 13.